

**ყოფის ეთნოკულტურული მახასიათებლები
(ხევსურული ეთნოგრაფიული ლექსიკის მაგალითზე)**

Ethnocultural Characteristics of Everyday Life

(Based on the Example
of Khevsurian Ethnographic vocabulary)

დავით შავიანიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Davit Shavianidze

Akaki Tsereteli State University
Georgia, Kutaisi

აბსტრაქტი

ქართველთა ეთნიკური ისტორიის, საერთო თვითშეგნების საფუძველზე შექმნილი ზოგადქართული კულტურის, მისი ლოკალური მახასიათებლების სრულყოფილად შესწავლის გზაზე უმნიშვნელოვანესია საქართველოს სხვადასხვა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ერთეულების მკვიდრთა დიალექტებსა და მეტყველებებში არსებული ეთნოგრაფიული ტერმინებით გადმოცემული ყოფითი მახასიათებლების ერთმანეთთან, სალიტერატურო ენაში დადასტურებულით გადმოცემულთან შედარება; მსგავსი და განსხვავებული მნიშვნელობებით აღწერილი წარსულისა და დღევანდელობის კულტურული მოცემულობის კვლევა.

აღნიშნულმა, ჩვენი მომავალი კვლევის საგანმა („ეთნოგრაფიულ ტერმინთა ლექსიკონი“) და კონფერენციის თემატიკამ განაპირობა ხევსურული ეთნოგრაფიული ტერმინების საანალიზო თემად არჩევა.

ალექსი ჭინჭარაულის ავტორობით გამოცემული „ხევსურული ლექსიკონიდან“ არჩეული, ყოფით-კულტურული, რელიგიური ხასიათისა და სოციალური ურთიერთობების ამსახველი რამდენიმე ლექსიკური ერთეული შევუდარეთ ჩვენ მიერ საქართველოს სხვადასხვა მხარეში ინდივიდუალური თუ ჯგუფური ეთნოგრაფიული ექსპედიციების დროს მოძიებულ, მსგავსი შინაარსის ეთნოგრაფიულ ტერმინებს.

კომპლექსურ-ისტორიული და შედარებითი ანალიზის მეთოდებით, სპეციალური ლიტერატურის მონაცემთა გამოყენებით ვიკვლიეთ ეთნოგრაფიული ტერმინები.

საკვანძო სიტყვები: ხევსურეთი, ეთნოგრაფიული ლექსიკა, ეთნოკულტურა.

ABSTRACT

In the thorough study of the ethnic history of the Georgian people and of the common Georgian culture – formed on the basis of a shared self-consciousness – together with its local characteristics, it is of the utmost importance to compare the everyday-life characteristics conveyed through the ethnographic terms present in the dialects and speech of the inhabitants of Georgia's various historical-ethnographic units, both with one another and with those attested in the literary language; and likewise to investigate the cultural realities of past and present as described through meanings that are, in some cases, similar and, in others, divergent.

This consideration – together with the subject of our forthcoming study (a „Dictionary of Ethnographic Terms“) and the thematic focus of the conference – determined the choice of Khevsurian ethnographic terms as the subject of the present analysis.

We compared a number of lexical units of an everyday-cultural, religious, and social character, selected from the Dictionary of the Khevsurian Dialect authored by Aleksi Chinch'arauli, with ethnographic terms of similar content that we ourselves gathered during individual and group ethnographic expeditions in various regions of Georgia.

Using methods of complex-historical and comparative analysis, and drawing on data from the specialized scholarly literature, we investigated these ethnographic terms.

Keywords: Khevsureti, ethnographic vocabulary, ethnoculture.

შესავალი

ხევსურეთისა და საქართველოს სხვადასხვა თემის მკვიდრ ქართველთა ბუნებრივ და, არცთუ იშვიათად, გარე ფაქტორებით გამოწვეულ შერევას ხელს უწყობდა საერთო თვითშეგნება და ენა, კულტურული ყოფა.

აღნიშნული დასტურდება ხევსურული დიალექტის სოციალურ-რწმენითი და ყოფით-კულტურული შინაარსის ეთნოგრაფიულ ტერმინთა (აგვიშენდით; ამთავრებს; დიდი ხუთშაბათი; ადუღებს; აკავანში ნათხოვნი; განმა; დედათ დედუფალი; ახალი; დიდგული; ბინა; ზაგა; გაარიგებს; დააყორუღებს; ავაჭრებს; არაგვი) ეთნოისტორიული თვალსაზრისით კვლევით.

კვლევის მეთოდები

ნაშრომში გამოყენებულია შედარებითი ანალიზის, კომპლექსურ-ისტორიული, ისტორიული და წყაროთა ანალიზის მეთოდები.

მსჯელობა**რელიგიურ-რწმენითი ტერმინები**

აგვიშენდით – „აგვიშენდით მამა-ძენო, აგვიშენდით. ღმერთმაც აგაშენებს“ (ჭინჭარაული 2005: 13).

ტერმინი იდენტური მნიშვნელობით დასტურდება ლექსიკონებსა და ეთნოგრაფიულ მასალებში.

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით, **აშენება**, **აშენდება**, გარდა აშენება, შექმნისა, გამოიყენება გადატანითი მნიშვნელობით: აღნიშნავს ბედნიერებას, სიკეთის წვენას, გამდიდრდებას, შეძენას, შემატებას (ქეგლ 1986: 49).

იმერეთსა და დანარჩენ საქართველოში გვხვდება „შენება“ ფუძის მქონე იმავე შინაარსის ფორმები: **ოჯახაშენებელი**, **ოჯახასაშენებელი**.

ტერმინი საინტერესოა კულტურული ყოფის სხვა თვალსაზრისით. **აგვიშენდით**, **მოგვიშენდით** – საქართველოს ყველა მხარის მკვიდრთა ლოცვის ფორმულაა.

ამთავრებს – ანათლებს, აკურთხებს. „ეს საკლავი შენსამც სულს ამთავრებს, შენსამც სულს აიალებს“ (ჭინჭარაული 2005: 42).

ალექსი ჭინჭარაულის ხევისურული ლექსიკონის მიხედვით, **ამთავრებს** – „აკურთხებს“; „დამთავრება“ აღნიშნავს აგრეთვე რაღაცის დამთავრებას, სწავლა-განათლებას, გაცნობიერებას, ასევე, ცხოვრებას (**მდრ.**, დღეს ჭირისუფალს ეტყვიან: „გაგინათლოსო შენი მიცვალებულის სული“); გამოიყენება აგრეთვე ნათლობის დროს ნათლიისგან ნათლულისთვის რაღაცის ჩუქებისას; გვხვდება ზომების მინიჭების (/მიანიჭა) მნიშვნელობითაც (ქეგლ 1986: 157).

ზოგადქართველურშიც გამოიყენება პირდაპირი, რაღაც საქმის, ასევე საეკლესიო წირვისა და ლოცვის რიტუალის დამთავრების მნიშვნელობით.

ხევისურული „ამთავრებს“(/აკურთხებს) იდენტურია იმერულსა და საქართველოს სხვა მხარეთა ეთნოგრაფიულ ყოფაში რწმენიდან მომდინარე დალოცვის ფორმების: **„გაკურთხოს გამჩენმა“**, **„გიკურთხოს ოჯახი“**, **„კურთხეული იყავი“**, **„სულკურთხეული“**.

აღნიშნული და სხვა ყველა ფორმა **„უფლის ნებით შენ ყოველმხრივ კარგად ყოფნაზე მიანიშნებს“**.

დიდი ხუთშაბათი – ჭიაკოკონობის მეორე დღე. „კუდიან დღის მეორე დღეს, ესე იგი ხუთშაბათს, დიდ-ხუთშაბათს ეტყვიან“ (ჭინჭარაული 2005: 321).

ეთნოგრაფიული ერთეულების მკვიდრი ქართველური თემების კულტურული ყოფის მახასიათებლები და მარეგულირებელი ნორმები ერთია შინაარსობრივი თვალსაზრისით. **ჭიაკოკონობა** თითქმის მთელ საქართველოში, ავი სულების საწინააღმდეგო, ყოველგვარი უწმინდურებისაგან ცეცხლით განწმენდის აღმნიშვნელი უძველესი რიტუალია, ცეცხლზე გადახტომის, ავისაგან განწმენდის, მისი **„დაბეჩავება-მორევის“** წესით.

ადულებს – მოხარშავს. „ჯვარის მესტუმრე დაამზადებს წინავ, ადულებს ლუდს“ (ჭინჭარაული 2005: 15).

შდრ., სამეგრელოში იტყვიან „არაყის მოდულებას“; დანარჩენ საქართველოში: „მოდულა მურაბა“, „ადულა წყალი“. ტერმინი „ადულება“ დასავლურქართულ სინამდვილეში იშვიათად, თუმცა შეგვხვდრია სვანეთშიც. ძირითადად დასტურდება რიტუალური სასმელის მომზადებასთან დაკავშირებით. „ადულების“ შინაარსით იტყვიან არაყის **„გამოხდას“**.

ახუცებს – ხუცობას ათქმევენებს (ჭინჭარაული 2005: 78).

იმერულში გვხვდება ასაკში შესვლის აღსანიშნავადაც. მაგ.: „ახუცებს ბაბუას“; „თავს იხუცებს, არადა, არაა იმ ხნის“.

სოციალურობის ამსახველი ეთნოგრაფიული ტერმინები

ტრადიციად ვერდამკვიდრებულ, თუმცა საქართველოს ზოგიერთ ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ ერთეულში, არც ხშირად, მიზეზთა გამო დადასტურებულ, აკვანში დანიშვნის წესს გვახსენებს ტერმინი **„აკვანში ნათხოვნი“** (ჭინჭარაული 2005: 26).

„ნათხოვნი“, „ნათხოვარი“ ზოგადქართველურში იგივეა, რაც 1. სთხოვეს; 2. ნათხოვარი; 3. ვინც ითხოვეს (ქეგლ); „ლექსიკონი ქართულის“ მიხედვით, „ნათხოვნის“ შინაარსი განსხვავებულია და თხოვნით შოვნის და არწაღებულს აღნიშნავს (ლექსიკონი ქართული).

შდრ., საქართველოს სხვადასხვა მხარეში იტყოდნენ: **„აკვანში გათხოვილი“**; შეუღლების სიტუაციაზე ითქმება **„ხელის თხოვა“**; გვხვდება **„აკვანში დანიშნულიც“**.

უსულო საგნის შინაარსით გამოიყენება ტერმინი იმერეთშიც.

აკვანთ უძის – ვითომ, ვისი სახელიც ბავშვს დაარქვეს, ის სული პატრონობს უსუსურს და აკვანსაც ურწევს (ჭინჭარაული 2005: 651).

საქართველოს მთაში ცნობილია წინაპრის სახელის რქმევის ტრადიციის შესახებ. ბარში კი სულის სახელის მატარებელად ადამიანი ზედმიწევნით მაშინ რჩება, თუ მას ერქმევა გარდაცვლილი წინაპრის ან თემის რომელიმე გარდაცვლილი მკვიდრის, ზოგადად გარდაცვლილი ახლობლის სახელი.

რაც შეეხება მფარველობას, მაგალითად ოკრიბულში, ზოგადად იმერულში **„აკვანს მფარველი ანგელოზი ჰყავს“**; **„ანგელოზი ბავშვს აკვანის სასთუმალთან უზის“**. „აკვანის ბავშვის“ მფარველი ანგელოზისაგან დაცვის შესახებ გეტყვიან სვანეთში, სამეგრელოსა და ლეჩხუმში.

ახალი – ახალგაზრდა ქალი და მამაკაცია (ჭინჭარაული 2005: 75), **ახალწულიც** ახალკაცია, თუმცა უპირატესად ითქმის ახალდაბადებულ ბავშვზე (იქვე: 76).

„ახალი“ სიახლის აღმნიშვნელია იმერულში. გვხვდება ამ სახითაც: **„ახალი სული“**.

ვფიქრობთ, ტერმინი საინტერესოა ბარისა და მთის რეგიონების ქართველთა ერთგვაროვნების, ეთნოკულტურული, ენობრივი მოდელის საერთოობის აღმნიშვნელი **„წულის“** კვლევის თვალსაზრისით.

ქართული ენის დიალექტებში შვილია როგორც ვაჟი, ისე ქალი, გათხოვილი თუ გაუთხოვარი „წულია“, შვილია. მეცნიერებაში აღნიშნულია და ჩვენი მასალებითაც დასტურდება, რომ სვანურ კილოებში პატარძლის აღმნიშვნელად გამოიყენებოდა ძველი ქართული სიტყვა „წული“.

ტერმინს **„დედაწული“** საფუძვლად უდევს **„ქმარ-შვილის მწყემსი ქალის“** სახელი. დედაწული „ოჯახს, სისხლით ნათესავების ბუდეს, სახლისკაცობის სახლს, სახლობასაც“ აღნიშნავს (შავიანიძე 2022).

„მწადიან... გატეხა გაუტეხლისა იმ ბიჭათ ქვითკირისაო, გამაყვანა და წაყვანა ქალისა **განძისაო**; განძი – ხატის ჭურჭელი, ფერადი ლითონისა, უპირატესად ვერცხლისა“ (ჭინჭარაული 2005: 181).

განძი – ძვირფასი ნივთები, სიმდიდრე, და ქონება, საკულტო-სახატო ჭურჭლის სახელწოდება (არჩვამე... 2011: 610).

„განძი“ ქართულურ-ფშაურის „ზინათია“ (გრიშაშვილი 1997: 304); აღნიშნავს „უნჯს“ (სინონიმების ლექსიკონი).

საქართველოს ყველა თემში არაერთგზის დაგვიდასტურებია, ეს ერთგვარად გასახელებული, სინონიმური ტერმინია და ხშირად გამოიყენება მეუღლე ქალის, ოჯახს „თავგართმეული“ ქალის აღსანიშნავად.

საქართველოში ქალისთვის **დედოფლის** წოდების განმაპირობებელი იყო ქართველთა საოჯახო და, საზოგადოდ, დროით გამოცდილი და ტრადიციული საზრისიან-ორიენტირებულ ცხოვრება. „დედოფალი“ არაა მხოლოდ მეფის, ხელმწიფის ცოლი; ქალია, რომელსაც ქორწილი აქვს; აღნიშნავს დედაკაცს, ნამატის, სიცოცხლის მომცემის წყაროს.

შედარებისთვის, გურიის მასალებით, „ქალი, დედაქალი ოჯახის სპირტია“, ანუ ძალი და ღონეა საოჯახო-საზოგადოსი.

ხევსურული **„დედათ დედუფალი“** (/კარგი, სახელოვანი ქალი. თუ [ქალს] კარგად ახსენებენ, ასე იტყვიან: დედათ დედუფალავ, მესახლ-მესაქმეივ, ქარივით დაღბერნებსაც საქმესაც (ჭინჭარაული 2005: 313), ქართულში ქალის სახელად „განძის“ გამოყენების დამადასტურებელია.

პროფესორი ტარიელ ფუტყარაძე განიხილავს ტერმინ-მიმართვის ფორმა „ბატონთან“ დაკავშირებულ ყველა შემთხვევას და წერს, რომ: „...არქაულ ქართულში პატივსაცემი მამაკაცის აღსანიშნავად გამოიყენებოდა „უფალი“ (მნიშვნელობებით „პატრონი“, „მფლობელი“), ხოლო პატივსაცემი ქალის მიმართ „დედაუფალი“ ან დედოფალი“ (ფუტყარაძე 2009).

დღიანობა – სახელს და ავტორიტეტს აღნიშნავს; **დღიანდები** კი სახელს და ავტორიტეტს იხვეჭს. სახელი, ავტორიტეტი, დღიანობა ქალს შერჩება მხოლოდ გათხოვებამდე (ჭინჭარაული 2005: 331).

„დღიანდები“ იმერულშიც იმავე მნიშვნელობით გამოიყენება. ტერმინს იყენებენ ახალმონათლულის მისამართით, ხანგრძლივი სიცოცხლისა და სახელიანობის შინაარსით. „გადღიანდაო“, ანუ ხანგრძელი და სახელიანი გახდაო, – იტყვიან.

დასტურდება, რომ „გადღიანებულის“ ერთგვარი სინონიმია **„ერთობის, ქვეყნიზა და ტერ-მოყვრიზა მოფიქრალი „მადლის კაცების“**,

„საწაღმართოდ მომქმედი, „ვარცლ-ბურჯის“ ქალების პატრონი“ გვართა აღმნიშვნელი ტერმინი **ბჰიანი**; რომ კარის (/სახლი/ოჯახი), მასზე დიდი სოციალური გვარის **გაბჰიანება** „გვარის, ქვეყნის გამაბევრებელი, სახელიანობის შემქნელ“ მეუღლე ქალთან ერთად შეუძლია მამაკაცს.

სპეციალური, სალექსიკონო ლიტერატურის მიხედვით, **ბჰე** კარია, მსაჯული, მართლად მსჯელია (ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი).

ეთნოგრაფიული მასალები:

„ბჰიანია“ ერთობიანი და არა ცალკე-ცალკე გამქაჩავი გვარი“ (ოკრიბა, სოფელი ლაფეთი).

„ქეიშვილები ღონიან სახ-კარიანი, ბჰის შვილები **ბჰეიშვილები** არიან“ (იმერეთი, ბროლისქედი).

„მადლიან, საწაღმართოდ მომქმედ ქალ-კაცით სავსე გვარებს **დიდს** ვეტყვით, **ბჰიან სახლიანს** (ბაღდათი, სოფელი კაკასხიდი).

„**ბჰიანია** გვარი, რომელიც ქვეყნისა და ტერ-მოყვრიზა მოფიქრალი ქალ-კაცითაა სავსე. კაცი საქმეს თავგართმეულ ქალთან ერთად ხდის გვარს **ბჰეგამოჩინებულს**“ (იმერეთი, სოფელი საზანო).

დიდგული – ამაყი, ამპარტავანი (ჭინჭარაული 2005: 320).

ქართული და უნივერსალური ენციკლოპედიური ლექსიკონებით **დიდგული** ამპარტავანისა და მედიდურის აღმნიშვნელია (ქართული ლექსიკონი).

იმერეთში, კერძოდ ოკრიბაში, „დიდგულა“ მეტსახელიცაა და მალე გულისმომსვლელ, გამბრაზებელ, „**გამწიწმარიტებელ**“ ადამიანს ჰქვია.

ეთნოლინგვისტიკა ტერმინების ანალიზით ეთნიკური სპეციფიკის გარდა არკვევს ენობრივი პოლიტიკის, ენა-დიალექტთა მონაცემებს; ირკვევა ტრადიციული კულტურის, მისი ევოლუციის ერთგვარი სურათი.

აღნიშნულის დასტურია ტერმინი **ბინა**. ველზე დროებით გასაჩერებელი ადგილია, აგრეთვე საოჯახო ნივთები, საგზაო ბარგია. ბინას დაამზდებს, აღნიშნავს, რომ ერთ ადგილზე დიდ ხანს გაჩერდება (ჭინჭარაული 2005: 101).

ტერმინ „ბინიდან“ ნაწარმოებ „დაბინავდას“ იმერულში იტყვიან არა მხოლოდ დროებით საცხოვრისზე, როცა სახლს აიშენებს, „დაფუძვნდება“ ადამიანი; ლექსიკონებშიც აღნიშნულია და ჩვენი, აჭარის ეთნოგრაფიული მასალებიც ადასტურებენ, რომ „ბინას“ იტყვიან მთაში, მაგალითად „იაილებზე“ წასული ადამიანის დროებით საცხოვრისზე; ბინას ეტყვიან საერთო საცხოვრებელში განთავსებულ საკუთარ კუთვნილებაში მყოფ საცხოვრისსაც; „დაბინავას“ იტყვიან, როცა საქონელს **საბმულში / ბოსელში** შეიყვანენ.

ანაგაბრებს – **ბაგაზე დასაბმელს** აღნიშნავს. **ბაგაზე დასაბმელს** კი **ბრიყვზე** იტყვიან (ჭინჭარაული 2005: 83).

„ქართული ლექსიკონის“ მიხედვით **ბაგა** პირუტყვის სადგომში საკვების (ჩალის, თივის) ჩასაყრელი, უმეტესად წნულით, ან ფიცრებით შეკრული ადგილია (ქართული ლექსიკონი).

ნათია ჯალაბადის ინფორმაციით, ხევისურული ანაგაბრებს „აფუჭებს“ მნიშვნელობით გამოიყენება.

ჩვენი ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით, **ბაგაზე დასაბმელს** იტყვიან: 1. ადამიანზე შეურაცხყოფის დროს, ასაკისა და სქესის განურჩევლად, დასჯის დატვირთვით; 2. ბავშვზე, როცა ანცობს, ემშაკობს და არ ესმის ათასგზის ნარჩევი; 3. „ბაგაზე დააბით და ენას აუშვებსო“ იტყვიან ბავშვზე, რომელიც აგვიანებს ლაპარაკის დაწყებას.

ყოფით-კულტურულობის ამსახველი ეთნოგრაფიული ტერმინები

გარიგებს – 1. შეარიგებს, მოარიგებს, გადაწყვეტს (ჭინჭარაული 2005:122).

იურიდიული თვალსაზრისით, გარიგება-მორიგება ხდება ორ დაინტერესებულ მხარეს შორის; წმინდა ეკონომიკური თვალსაზრისითაც, ინტერესების თანხვედრის თანამდევია გარიგებაა.

შდრ., იმერეთში, როცა რაიმე საქმიანობასთან დაკავშირებით საუბრობენ იტყვიან: „გარიგება თავში სჯობსო“; „გარიგება ძმა-ძმას შორისააო“; შესათანხმებელ ან შეთანხმებულ ქორწინებაზეც ითქმება (როცა ქალი და ვაჟი დაქორწინდებოდა, იტყოდნენ „ურიგებენო“).

ტერმინი **ყორული** სათიბად მონიშვნას ან შემოკავებას აღნიშნავს ხევისურულში (ჭინჭარაული 2005: 251).

ჯავახური ლექსიკონის მიხედვით, **ყორული** – დაცვა, ყურის გდება, მფარველობის გაწევა (ზედგინიძე 2014: 370).

ფიქრობთ, აღნიშნული ტერმინი მიგვანიშნებს ეთნოსის სხვა ეთნოსებთან, ეთნოკონფესიურ ჯგუფებთან განსხვავებული კულტურის ადამიანებთან დიალოგზეც.

ყორულ-ი (ყორულისა) თურქ. კორუკიდან მომდინარეობს, „ნაკრძალს“ აღნიშნავს. ნაკრძალი „სათიბის“ მნიშვნელობითაც გამოიყენება (განმარტებითი ლექსიკონი).

ბადაგი - ძალიან ცხარე (არაყი) (ჭინჭარაული 2005:83).

ქართული ლექსიკონით, მოდულებით ან ქარხნული წესით შესქელებული ყურძნის წვენია (ქართული ლექსიკონი).

დიალექტებშიც ბადაგი სალიტერატურო ენაში დადასტურებული მნიშვნელობით გამოიყენება.

გეოგრაფიულობის აღნიშვნა

საერთოქართველური კულტურული ყოფის ნაწილობის აღმნიშვნელია ხევისურული **არაგვი** – არაგვის ხეობა (ჭინჭარაული 2005: 49).

შდრ: წყალწითელა – წყალწითელას ხეობა; **რიონი** – რიონის ხეობა; **სუფსა** – სუფსას ხეობა.

დასკვნა

სხვადასხვა კუთხის ქართველთა მეტყველებაში დადასტურებული ეთნოგრაფიული ტერმინები ქართული სამწერლობო ენის ბაზის გამამდიდრებელი, ნაციონალური ერთობის, თვითგამოხატვის, ეროვნული ურთიერთობების გაძლიერება-შენარჩუნების ერთ-ერთი საფუძველია, საშუალებაა.

ქართველთა სალიტერატურო და საოჯახო-სამეტყველო ენების გადარჩენის საშუალო გზაზე უმნიშვნელოვანესია თაობებისთვის მისი ოჯახში სწავლება.

გამოყენებული ლიტერატურა

ბოკუჩავა... 2011 – მ. ბოკუჩავა, თ. გელაძე და სხვ. ქართული მატერიალური კულტურის ეთნოგრაფიული ლექსიკონი. თბილისი, გამომც. „მერიდიანი“, 2011.

გრიშაშვილი 1997 – ი. გრიშაშვილი, ქალაქური ლექსიკონი. თბილისი, გამომც. „სამშობლო“, 1997.

ზედგინიძე 2014 – გ. ზედგინიძე, ჯავახური ლექსიკონი, თბილისი, გამომც. „საუნჯე“, 2014.

ფუტკარაძე 2009 – ტ. ფუტკარაძე, „ბატონი“ სიტყვა-ფორმის ისტორიისა და სემანტიკური ნიუანსებისათვის). <https://www.scribd.com/doc/14026178/>

ჩიქობავა 1986 – არნ. ჩიქობავა, ქეგლ, ერთტომეული. თბილისი, 1986.

შავიანიძე 2022 – დ. შავიანიძე, სვანეთი: ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ნარკვევი. ქუთაისი, 2022.

შარაშიძე 2014 – გ. შარაშიძე (2014). გურული ლექსიკონი: პუბლიკაციები გურიის სულიერი და მატერიალური კულტურის ისტორიიდან. თბილისი, გურიის სიმეფლეთა კვლევის ცენტრი, 2014.

ჭინჭარაული 2005 – ალ. ჭინჭარაული, ხევისურული ლექსიკონი. თბილისი, 2005.

ინტერნეტ რესურსი

ენციკლოპედიური ლექსიკონი http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=srch&d=5&id_srch=43b48ca7a168de66a10b1b88ff148d49&il=en&p=1

სინონიმების ლექსიკონი <https://dlab.ug.edu.ge/synonym/detail/0/>

უნივერსალური ენციკლოპედიური ლექსიკონი <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=14&t=64547>

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი <https://www.ena.ge/explanatory-online>

ქართული ლექსიკონი <https://www.ganmarteba.ge/word/>

References

Bokuchava 2011 – M. Bokuchava, T. Geladze et al. Ethnographic Dictionary of Georgian Material Culture. Tbilisi, Meridiani, 2011.

Chikobava 1986 – Arn. Chikobava, KEGL (Georgian Explanatory Dictionary), Single Volume Edition. Tbilisi, 1986.

Chincharauli 2005 – A. Chincharauli, Khevsurian Dictionary. Tbilisi, 2005.

Grishashvili 1997 – I. Grishashvili, Urban Dictionary: Archival Materials (R. Kusrashvili, ed.). Tbilisi: Samshoblo, 1997.

Putkaradze 2009 – T. Putkaradze, The History and Semantic Nuances of the Word-Form “Batoni”, 2009. <https://www.scribd.com/doc/14026178/>

Shavianidze 2022 – D. Shavianidze, Svaneti: A Historical-Ethnographic Essay. Kutaisi, 2022.

Sharashidze 2014 – G. Sharashidze (2014). Gurian Dictionary: Publications from the History of Guria’s Spiritual and Material Culture (I. Tavberidze, ed.). Tbilisi: Guria Antiquities Research Center, 2014.

Zedginidze 2014 – G. Zedginidze, Javakhian Dictionary (V. Zedginidze, ed.). Tbilisi: Saunje, 2014.

Internet Resources

Dictionary of Synonyms <https://dlab.ug.edu.ge/synonym/detail/0/>

Encyclopedic Dictionary http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=srch&d=5&id_srch=43b48ca7a168de66a10b1b88ff148d49&il=en&p=1

Explanatory Dictionary of the Georgian Language <https://www.ena.ge/explanatory-online>

Georgian Dictionary <https://www.ganmarteba.ge/word/>

Universal Encyclopedic Dictionary <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=14&t=64547>